УДК 657.6

Верига Ю. А.,
к.е.н., проф., завідувач кафедри бухгалтерського обліку і аудиту, Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі", м. Полтава

ТРАКТУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ЯК ОБ'ЄКТА АУДИТУ ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

***Анотація**. В умовах нестабільної економічної ситуації діяльність підприємств торгівлі характеризується високим ступенем ризику та невизначеності, що є підставою для формування фінансових резервів, які можуть забезпечити стабільне функціонування підприємства за форс-мажорних обставин, що і обумовлює актуальність дослідження. У статті розглянуті різні поняття резервів, фінансових резервів, фондів, забезпечень, а також досліджені існуючі класифікації фінансових резервів для цілей обліку та якісного проведення аудиту. На підставі вивчення наукових праць вчених України та зарубіжних країн досліджено проблеми трактування фінансових резервів, узагальнено їх класифікацію, згруповано фінансові резерви згідно запропонованих класифікаційних ознак, що дозволить провести якісний аудит та прийняти ефективні управлінські рішення за його результатами. Досліджувані питання не є вичерпними і охоплюють лише частину теоретичних аспектів щодо аудиту фінансових резервів. Подальші дослідження стосуватимуться застосування змін до міжнародних стандартів аудиту в практичній діяльності.*

Ключові слова: аудит, резерви, фінансові резерви, фонди, забезпечення.

Veryha Yu. A.,
Ph.D., Professor, Head of the Department of Accounting and Audit, Higher Educational Establishment of Ukoopspilka "Poltava University of Economics and Trade", Poltava

INTERPRETATION OF FINANCIAL RESERVES AS OBJECT OF AUDIT AND THEIR CLASSIFICATION

***Abstract**. In an unstable economic situation, the activity of trade enterprises characterized by a high degree of risk and uncertainty, which is the basis for the formation of financial reserves that can provide a stable operation of the company in case of force majeure, and that determines the topicality of this study. The article discusses different concepts of reserves, financial reserves, funds, provisions and investigates the existing classification of financial reserves for accounting purposes and the quality of the audit. After considering the scientific works of scientists of Ukraine and of foreign countries we studied the problems of interpretation of financial reserves, their classification generally grouped according to the financial provisions of the proposed classifications that allow for high-quality audits, and to take effective management decisions based on its results. Investigated questions are not sufficient and cover only a part of the theoretical aspects of the audit of financial reserves. Further studies will deal with the changes in international standards in auditing practice.*

Keywords*:* audit, reserves, financial reserves, funds, providing.

Постановка проблеми. Фінансові резерви створюються підприємством для забезпечення непередбачених витрат, а процес формування резервів є ефективним інструментом забезпечення стабільності діяльності підприємства. Трактування понять "фонд" і "резерв" у довідковій літературі загального, економічного, фінансового характеру неоднозначне, що призводить до проблем в обліку та аудиті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика, пов'язана з трактуванням фінансових резервів, є актуальною, проте в економічній літературі висвітлена лише частково. Окремі питання в частині трактування резервів, фондів, забезпечень розглядалися у працях як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а саме: А. Н. Азриліян, М. І. Баканова, І. Б. Белозерцевої, Й. Бетге, С. М. Дячек, Ж. В. Загоруйко, О. М. Ісаєнко, М. О. Козлової, Л.А. Мельникової, І.В. Нагорної, Н.Г. Новичкової, М. М. Орищенко, О. О. Пархомчук, Г. В. Савицької, Я. В. Соколова, О. Д. Шеремета, М.О. Шишканова, І. Й. Яремка та інших. Враховуючи результати та не применшуючи значення вже проведених досліджень, слід акцентувати увагу на проблемних питаннях, які не знайшли свого вирішення.

Постановка завдання. Метою статті є визначення передумов щодо трактування фінансових

резервів, а також дослідження існуючої класифікації фінансових резервів для цілей аудиту та її доповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У Великому економічному словнику під редакцією А. Азриліяна [1, с. 537] "фонд" визначається як запас, накопичення, капітал; грошові або матеріальні засоби, призначені для певних цілей, що мають певне призначення; некомерційні організації, що не мають членства, засновані громадянами та юридичними особами на основі добровільних майнових вкладів, що переслідують соціальні, благодійні, культурні, освітні та інші суспільно корисні цілі; форма інвестиційної компанії. Відповідно до Тлумачного словника В. Даля [2, с. 537] фонд – основне джерело; капітали, фінанси.

Економічний словник [3, с. 367] визначає фонд як запас, накопичення грошових засобів, грошовий капітал, фінансові ресурси; грошові і матеріальні засоби, зосереджені в єдину сукупність з метою використання їх для певних цілей; організація, установа, створені для сприяння певним видам діяльності, соціальним групам людей. Таким чином, фонд розглядають як грошові або матеріальні засоби цільового призначення; як запас або накопичення; поняття "фонд" ототожнюють із поняттям "капітал".

На думку М. О. Блатова [4, с.63-64], резерви можуть бути відображені як в активі, так і в пасиві балансу. Наявність резервів свідчить про завищені оцінки деяких статей у протилежній частині балансу, і тому їм відповідає нульовий актив, якщо вони є контрактивами, або нульовий пасив, якщо вони є контрпасивами. М. А. Кіпарисов [5, с.160] зазначав, що, на відміну від фондів, створення резервів відбувається шляхом збільшення оцінки в активі на предмет здійснення реальних витрат. Усі резерви мають конкретне призначення, але їм обов'язково притаманна тимчасовість.

П. Герстнер [6, с. 184-185] наводить перелік резервів, але при їх назві використовує поняття і "фонд", і "резерв": резерв дивіденду; резерв погашення; фонди пенсій, допомог; резерви премій у страхових товариствах; фонд розширення підприємства; фонд виробництва; фонд відновлення; резерви податків та інших зборів; фонди, які залишаються у розпорядженні і можуть мати змішаний характер. Л.В. Чижевська [7, с. 259] дотримується думки, що фонд характеризує накопичення засобів, які можуть перевищувати власні капітали і тому виступати у вигляді джерела додаткових коштів у господарстві, а резерв представляє не нове накопичення засобів понад наявний капітал, а тільки відновлення коштів до межі цього капіталу. Для потреб бухгалтерського обліку з метою позначення джерел утворення власних коштів Н. М. Малюга [8, с. 53] пропонує вживати поняття "фонди" й "резерви" та аргументує пропозицію тим, що "використання цих понять в бухгалтерському обліку при відкритті рахунків та в звітних формах наблизить облік до інших економічних дисциплін, зокрема фінансів", та тим, що "планування фінансів на рівні підприємства і країни не обходиться без використання понять "фонди" та "резерви", а це відповідає такому підходу до вивчення господарських відносин на макрорівні, як регульована ринкова економіка, яка з точки зору сучасних економістів є найбільш ефективною". Тому при групуванні джерел на майбутнє відтворення активів і майна доцільно застосовувати поняття "резерв".

Слід відзначити, що фінансові резерви можна розглядати як реальні та приховані. Явними фінансовими резервами є запаси, які необхідні для постійної роботи підприємства. Вони створюються цілеспрямовано на випадок потреби у вигляді резервних запасів сировини, матеріалів, палива, напівфабрикатів, виробничих потужностей. У процесі аналізу фінансово-господарської діяльності визначаються їх необхідні норми для безперервної та ритмічної роботи підприємства. Прихованими резервами є невикористані можливості покращення ефективності виробництва. Вияв резервів та визначення реальних шляхів їх ефективного використання є основним завданням економічного аналізу.

На думку М. І. Баканова [9, с. 236], під резервами слід розуміти невикористані можливості зменшення поточних та авансованих затрат матеріальних, трудових та фінансових ресурсів за умови незмінного рівня розвитку продуктивних сил та виробничих відносин. На думку Я.В. Соколова [10, с. 468], під резервами слід розуміти накопичення для покриття очікуваних та чітко визначених витрат підприємства. І.Д. Стоун [11, с. 68] стверджує, що резерв – сума, що вираховується з прибутку, призначена для відображення зменшення балансової вартості якого-небудь активу або для покриття передбачуваної заборгованості, навіть якщо її величина або дата погашення не можуть бути точно визначені.

На підставі розглянутих вище міркувань щодо сутності поняття "фінансові резерви" можна зробити висновок: наведені визначення в цілому розкривають економічний зміст досліджуваної категорії як джерела покриття очікуваних, чітко визначених витрат та можливих збитків; внутрішніх зобов'язань підприємства; виступають у ролі стабілізатора впливу на фінансово-господарську діяльність підприємства внутрішніх та зовнішніх факторів. Дійсно, з кожною характеристикою фінансового резерву можна погодитися, тому що резерв є внутрішнім квазізобов'язанням підприємства з невизначеною сумою та датою погашення; джерелом для накопичення ресурсів чи покриття збитків (за рахунок резервного капіталу).

Таким чином, у бухгалтерському обліку під фінансовими резервами слід розуміти антиципації цільового характеру, створені відповідно до чинного законодавства, установчих документів, принципів бухгалтерського обліку, П(С)БО – у вигляді резерву сумнівних боргів, резервів майбутніх витрат і платежів, резервного капіталу та призначені для здійснення обов'язкових виплат, покриття передбачуваних та очікуваних витрат, усунення наслідків надзвичайних подій і забезпечення таких

умов функціонування торговельного підприємства, які задовольняють його власників.

Для визначення необхідності формування та уточнення понятійного апарату необхідно детально розглянути класифікацію фінансових резервів. Базуючись на наукових дослідженнях вчених та враховуючи специфіку торговельних підприємств, нами уточнено класифікацію резервів, із додаванням до неї класифікаційних ознак, що формулюються за ступенем їх важливості для бухгалтерського обліку і аудиту та доцільності застосування бухгалтерами та аудиторами на практиці. Дана класифікація дозволить оперативно управляти резервами, збільшить інформативність балансу.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Таким чином, розглянувши та проаналізувавши визначення й аргументи, наведені різними вченими, з нашої точки зору доцільно розмежовувати поняття "резерв", "фонд", "забезпечення" та "регулятив". По суті, те, що називають забезпеченнями, є смисловим еквівалентом фінансових резервів, а існуюча невизначеність у застосуванні та відмінності понять створює плутанину, що заважає забезпечувати порівнянність даних балансів підприємств України з балансами в інших країнах. Вирішення цих проблем дозволить провести якісний аудит, а за його результатами прийняти відповідні управлінські рішення. Наведена класифікація дозволяє оцінити економічну природу резервів та може бути покладена в основу організації їх обліку та використана при проведенні аудиту.

Таблиця 1

Класифікація фінансових резервів для цілей обліку та аудиту

Класифікаційна ознака	Види резервів
За джерелом формування	• резерви, створені за рахунок собівартості товарів, робіт, послуг; • резерви, створені за рахунок операційних витрат; • резерви, створені за рахунок чистого прибутку; • резерви, створені за наявності умовних фактів
За обов'язковістю формування	• обов'язкові резерви; • добровільні резерви
За можливістю виявлення	• балансові резерви; • приховані резерви
За об'єктом бухгалтерського обліку	• статутні резерви; • резерви майбутніх витрат і платежів; • оціночні резерви
За метою формування	• резерви, створені для рівномірного включення витрат до складу виробничих та операційних витрат; • резерви, створені для уточнення оцінки статей звітності; • резерви, створені для покриття збитків
За способом формування	• рівномірно включаються до складу виробничих та операційних витрат; • є обліковим регулятором балансової оцінки статей; • є способом капіталізації прибутку
За залежністю від фінансового результату	• резерви, що залежать від фінансового результату; • резерви, що не залежать від фінансового результату
За періодом формування	• щомісячні або щоквартальні резерви; • резерви, що формуються один раз у кінці року
За строком використання	• поточні резерви; • довгострокові резерви
За порядком відображення в балансі	• резерви, що формують самостійні статті балансу; • резерви, що коригують значення окремих статей балансу
По відношенню до балансу	• активні; • пасивні
За класифікацією рахунків	• контрарні резерви; • фондові резерви; • розподільчі резерви; • позабалансові резерви
За функціональним призначенням	• резерви для забезпечення стабільності в розвитку підприємства; • резерви для забезпечення беззбиткової діяльності; • резерви соціально-економічного характеру
За нормативно-правовим регулюванням	• резерви, створені відповідно до чинного законодавства або установчих документів; • резерви, створені відповідно до національних П(С)БО; • резерви, створені відповідно до внутрішньовідомчих положень

ЛІТЕРАТУРА

1. Большой экономический словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна]. – М.: Фонд “Правовая культура”, 1994. – 528 с.
2. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. / В. И. Даль. – СПб. : ТОО “Диамант”, 1996. – Т. 4: Н – V – Оформл. “Диамант”. – 688 с.
3. Райзберг Б. А. Учебный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М. : Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.
4. Блатов Н. А. Балансоведение (курс общий) / Н. А. Блатов ; [2-е изд., испр. и доп.]. – Л.: Экономическое образование, 1930. – 298 с.
5. Кипарисов Н. А. Основы балансоведения / Н. А. Кипарисов. – М. : Наркомторг СССР, 1928. – 295 с.
6. Герстнер П. Анализ баланса / П. Герстнер. – М. : Экономическая Жизнь, 1926. – 352 с.
7. Чижевська Л. В. Бухгалтерський баланс: проблеми теорії і практики / Л. В. Чижевська. – Житомир : ЖІТІ, 1998. – 408 с.
8. Малюга Н. М. Бухгалтерський облік в Україні: теорія й методологія, перспективи розвитку : монографія / Н. М. Малюга. – Житомир : ЖДТУ, 2005. – 548 с.
9. Баканов М. И. Теория экономического анализа : учебник / М. И. Баканов, А. Д. Шеремет. – [4-е изд., доп. и перераб.]. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 416 с.
10. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
11. Стоун Д. Бухгалтерский учет и финансовый анализ / Д. Стоун, К. Хитчинг; подготовительный курс / [под общ. ред. Б. С. Лисовика и М. Б. Ярцева; пер. с англ. Ю. А. Огибина и др.]. – СПб. : АОЗТ “Литера плюс”, 1993. – 272 с.

REFERENCES

1. *Bol'shoj jekonomicheskij slovar'*, [pod red. A. N. Azrilijana] (1994), Fond “Pravovaja kul'tura”, M.
2. Dal' V. I. *Tolkovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka*: v 4 t. (1996), T. 4: N – V – Oforml, TOO “Diamant”, SPb.
3. Rajzberg, B. A. and Lozovskij, L. Sh (1999), *Uchebnyj jekonomicheskij slovar',* Rol'f: Ajris-press, M.
4. Blatov, N. A. (1930), *Balansovedenie (kurs obshhij)*, 2nd ed, Jekonomicheskoe obrazovanie, L.
5. Kiparisov, N. A. (1928), *Osnovy balansovedenija,* Narkomtorg SSSR, M.
6. Gerstner, P. *Analiz balansa* (1926), Jekonomicheskaja Zhizn', M.
7. Chyzhevs'ka, L. V. (1998), *Bukhhalters'kyj balans: problemy teorii i praktyky,* ZhITI, Zhytomyr.
8. Maliuha, N. M. (2005), *Bukhhalters'kyj oblik v Ukraini: teoriia j metodolohiia, perspektyvy rozvytku,* ZhDTU, Zhytomyr.
9. Bakanov, M. I. and Sheremet, A. D. (1998), *Teorija jekonomicheskogo analiza*, 4nd ed, Finansy i statistika, M.
10. Sokolov, Ja. V. *Osnovy teorii buhgalterskogo ucheta* (2000), Finansy i statistika, M..
11. Stoun, D. and Hitching, K. (1993), *Buhgalterskij uchet i finansovyj analiz,* podgotovitel'nyj kurs, AOZT “Litera pljus”, SPb.